

айтарлықтай айырмашылықтарды ел экономикасының негізгі салаларынан байқауға болады. Салалық деңгейде өнімділіктің төменгі деңгейіне байланысты дәстүрлі салаларда артық жұмысбастылықтың бар екенін көрсетеді: 31,2% – ауылшаруашылық; 14,0% – сауда; 9,6% – білім; 7,5% – өңдеуші сала; 26,7% – металлургия; 23,1% – машина құрылысы; 19,8% – тамақ өнеркәсібі [2].

Ауыл шаруашылығына экономикадағы барлық жұмысбастылардың үштен бір бөлігі тиесілі, мұнда АҚШ деңгейінен өнімділік көрсеткіші тек 1% құрайды, ЖІӨ-ге саланың салымы – тек 5,3%, жалақы мөлшері минималды. Отандық экономиканың келесі негізгі секторы - өңдеуші өнеркәсіп АҚШ-ң еңбек өнімділігінен айтарлықтай артта қалуда (13%), онда барлық жұмыскерлердің 7,2% тиесілі. Шикізаттық салалардың басымды болуы және дамымаған өңдеуші өнеркәсіп Қазақстан аймақтары мен халқының табыстары бойынша жоғары бөлінуінің себебі болып табылады.

Аймақтар арасындағы халық табыстарының бөлінуіндегі айырмашылық өсім қарқынына ие болып, үш еселі мөлшерге жетті (Жамбыл және Атырау облыстары арасында). Бұл табыстардың жалпы өсіміне қарамастан, халықтың төменгі жалақылы категориясына қатысты ресурстардың қайта бөлінбейтінін көрсетеді (оның ішінде ауылшаруашылығы, денсаулық сақтау мен білім саласының қызметкерлері қаржы саласы мен пайдалы қазбаларды өндіру кәсіпорындарының қызметкерлерімен салыстырғанда 3-5 есеге төмен), мұнда еңбекақыдағы теңсіздік соңғы жылдары тек артып отыр. Біздің уақыттың айқын көріністерінің бірі – жұмыс жасаушы кедейлер. Қазақстанда олардың санының артуы экономиканың бюджеттік секторында қамтылған жоғарғы білімді білікті жұмыскерлер есебінен жүзеге асуда. Теңсіздіктің басты себебі жалақының төменгі деңгейі мен еңбектің жеткілікті түрде бағаланбауынан байқалады. Ал жалақы деңгейінен қалғанның барлығы тәуелді болып табылады – зейнетақы көлемі, әлеуметтік жәрдемақылар.

Неғұрлым тереңнен қарастыру келесіні көрсетеді: еңбектің экономикалық ынталандырылу мәселесі тек өндіріс саласында емес, сонымен қатар өндіріс өнімдерін бөлу құрылымында да көрініс табады. Экономиканың өндірістің мазмұны мен оның нәтижелерінің бөлінуін қамтуына байланысты жұмыскердің жалақы деңгейі экономикалық өсімнің мазмұны мен қарқынын сипаттайды. Егер ол жалақы түрінде көрініс табатын өндіріс нәтижелерімен қамтамасыз етілмесе, онда бұл өсім бәсеңдейті.

Өкінішке орай, өндірістің дәл осы базалық мәні пайданы абсолюттеп, еңбек пен материалды игілікті құрудағы адамның ролін жоққа шығаратын экономиканың жеке капиталистік жүйесі еленбейді. Отандық экономиканың шикізаттық құрылымын ескере отырып, бөлінбеген таза пайда 5%-ға еңбек есебінен, 20% негізгі капиталдан, 75% табиғи рентадан қалыптасуы тиіс еді. Шын мәнісінде, әрекет етуші салық жүйесінде аталмыш ара-қатынас мүлдем өзгеше: 70% – еңбек, 20% - негізгі капитал және тек 10% – рента.

Бұл бастапқы өндіріс факторлары арасындағы бұзылған пропорциялардың нәтижесі, яғни елдің салықтық түсімдерінің басты құраушысы – еңбекақы қоры. Мұнда жалақы деңгейі бойынша Қазақстан дамушы елдер қатарында отыр. АҚШ, Жапонияда, Германия, Ұлыбритания мен өзге жоғары дамыған елдердегі ЖІӨ-гі жалақы деңгейі 65-72%, Қазақстанда ол 30-36%-ды құрайды, яғни 2 есеге төмен. Бұл елдегі экономиканың кадрлық потенциалын экономикалық ынталандыру үшін ресурстық базаның төмендігін дәлелдейді.

Әдебиеттер

1. Одегов Ю.Г. Управление человеческими ресурсами. Учебник / Ю.Г. Одегов. - М.: КноРус, 2018. - 985 с.
2. Резник С.Д. Карьерный менеджмент. Учебное пособие / С.Д. Резник, И.А. Игошина. - М.: ИНФРА-М, 2018. - 240 с.

Серік А., 2 курс (Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті)
Халық Н.Ш., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – PhD, доцент Джазыкбаева Б.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІН ДАМУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жастар кәсіпкерлігі – бұл мемлекеттік органдар тарапынан ерекше назар аударуды талап ететін өте күрделі сектор. Оның дұрыс салынған, мақсатты қолдауы өңірде шағын кәсіпкерлікті дамытуды қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде экономикалық өсуге, өңірдің инвестициялық тартымдылығын

арттыруға әкеледі. Алайда жастар жастар кәсіпкерлігін құру жолында үлкен қиындықтарға тап болады. Бұл проблемалар кәсіпорындар құрудағы қаржылық қиындықтарға да, жастардың білімділігіне де байланысты.

Экономикалық тұрлаусыздық және энергетикалық ресурстарға төмен бағалар жағдайында шағын және орта бизнес экономиканы қамтамасыз ету және өсуін қолдаудың негізгі құралы болып табылады. Қазақстан мемлекеттік экономикалық және әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратын ШОК секторының қарқынды дамуына ұтыс тігеді. Бүгінгі таңда ҚР ШОК ел экономикасының 25% қалыптастырады. Сонымен қатар, ШОК секторында жұмыспен қамтылуының өсуі қамтамасыз етіледі: мәселен, өткен жылдың қорытындысы бойынша жұмыспен қамтылғандардың саны 3 млн. адамға жетті.

Тұтас алғанда, шағын және орта бизнес елдің экономикалық белсенді үштен бір бөлігін жұмыспен қамтамасыз етеді. Қазақстанда ШОК өсуін қамтамасыз ететін, республикалық мәндегі – Нұр-Сұлтан және Алматы қалалары тұлғасында екі ірі агломерация қалыптастырылды. Бұл қалаларда сонымен қатар жалпы аймақтық өнімде ШОК үлесі жоғары 15%. Айта кету керек, түбегейлі шаралар халықаралық сарапшылардың оң бағасына ие болды. Дүниежүзілік банкінің 2016 жылы 25 қазанда жария етілген «Doing Business 2018» рейтингісі бойынша Қазақстан өткен жылмен салыстырғанда 16 рейтингісін 16 саты 10 параметрлерінің басым көпшілігінен көтеріп, 35 орынға ие болған. Қазақстан ТМД елдері арасында рейтинг көшбасшысы болып табылады. ЕАЭО Кедендік одақ елдері арасында Қазақстан рейтингі бойынша Белоруссия (37), Армения (38), Ресей Федерациясы (40), Қырғызстаннан (75) алға озды. Дүниежүзілік Банк іскери климатты жақсарту бойынша реформалардың үлесі жоғары үздік он мемлекетті атап өтті, онда Қазақстан рейтингінің жеті индикаторы бойынша жиырма екі реформасын ескере отырып, екінші жайғасымды алған [1].

Қазақстан соңғы он екі жылда төрт рет үздік реформалаушы ретінде ерекшеленді. Қазақстан «Миноритарлық инвесторларды қорғау» индикаторы бойынша үшінші орын алып, рейтингінің алғашқы үштігіне енді. Қазақстан «Контрактілерді орындау» бойынша алғашқы ондықта жүр (9 орын). «Меншікті тіркеу» индикаторы бойынша он сегізінші орын жайғасымы сақталған.

Қазақстанның елеулі серпілісі рейтингіде Статистикалық зерттеулер көрсетіп отырғандай, біздің елдегі кәсіпкерліктің даму ауқымдары әзірше әлемнің дамыған елдерінің сәйкес көрсеткіштерінен артта қалуда. Мұнда дамыған елдермен салыстырғанда ЖІӨ-ге шағын және орта бизнестің төменгі үлесінің ЖІӨ-де экономиканың шикізаттық салаларында шоғырланған ірі бизнестің елеулі үлеске ие болатынымен байланыстыруға болады. Әлемде шағын және орта компаниялармен кәсіпорындардың саны көп. Мысалға АҚШ-та, Еуроодақ елдерінде 20 миллионнан астам фирма қызмет етеді, Қытайда 40 млн.-дай шағын және орта кәсіпорын бар, ал Қазақстандағы олардың саны жиырма есе аз (1,5 млн. тіркелген кәсіпорын және жеке кәсіпкер). Алайда салыстыру кезінде тарихи және мәдени дәстүрлерге, экономиканың даму деңгейіне, сондай-ақ ШОК секторын қолдаудың заңнамалық және институционалдық талаптарына байланысты түрлі елдерде жеке кәсіпкерлік дамуының объективті ерекшеліктерінің бар екенін естен шығармаған жөн. АҚШ-та, Еуропа Одағының елдерінде және Азияда (Қытайда) ШОК субъектілері шығарған өнімдердің жыл сайынғы көлемінің үлесі 52%-дан 60%-ға дейін барады. Ал Қазақстанда бұл көрсеткіш 3 есе дерлік төмен және 17%-ды құрайды.

Бірақ дегенмен де, егер де кәсіпкерлік субъектілері санының ұлғаю деңгейіне қарасақ, сөзсіз өсім барын көреміз. Бұл бір. Екіншіден, күллі дүние жүзінде қолданылатын маңызды көрсеткіштердің бірі – еліміздің ЖІӨ-дегі шағын және орта бизнестің (ШОБ) үлесі. Бізде бұл көрсеткіш те тұрақты өсуде. Мысалы, өткен жылы ол шамамен 17,5 пайызды құрады.

Мемлекет басшысы өте адуынды мақсат қойды, яғни, 2030 жылға қарай ЖІӨ-дегі ШОБ-тің үлесін 30 пайызға дейін жеткізу, іс жүзінде екі есеге дейін ұлғайту керек. Бұл біздің Үкімет үшін экономикалық саясаттың түпкі мақсатын нақты әрі дұрыс қоя білу. Өйткені, ШОБ дегеніміз – жұмыс орындары, нәтижелі еңбек. Қазақстан транзиттік экономикасы бар, халқының 45 пайызы ауылдық жерлерде тұратын (халықтың экономикалық белсенді бөлігінің 32 пайызы ауыл шаруашылығында еңбек етеді) мемлекет ретінде жұмыссыздықтан сырт қалмайтыны белгілі. Міне, осы бағытта ШОБ-ті барынша дамыту жаһандық дағдарыстан төнетін қауіп-қатерлерге қайтарған сенімді де нақты жауабымыз болмақ [2].

Әдебиеттер:

- 1 Кальдыбаева О. Қазіргі заманғы Қазақстандық жастардың еңбек мәдениетінің маңызды құраушысы ретіндегі еңбек қатынастары / О.Кальдыбаева // Қоғам және дәуір. - 2017. - №2. –б.18-28.
- 2 Бодаубаева Г.А. Жастар кәсіпкерлігінің негізгі мәселелері және оны жүйелі қолдау / Г.А. Бодаубаева, А.Ж. Жолдасова // Қаз ҰУ хабаршы. Экономика сериясы. - 2017. - №2. –б. 274-278.